

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КАЗКОТЕРАПІЇ В РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Дрозд Лариса,

старший викладач,

Полтавський національний педагогічний університету імені В. Г. Короленка

Козуб Інеса, студентка,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

На основі науково-теоретичного аналізу в статті охарактеризовано проблему розвитку і значущості комунікативних здібностей у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Охарактеризовано корекційний потенціал казкотерапії, в основі якої лежить процес зв'язку між діями в казці та реальності, для розвитку комунікативних здібностей у дітей з порушеннями мовлення.

Ключові слова: комунікативна функція, комунікативні здібності, казкотерапія, тяжкі порушення мовлення, дидактична казка.

Based on a scientific and theoretical analysis, the article describes the problem of the development and significance of communicative abilities in children with severe speech disorders. It is noted that the lack of communication skills leads to insecurity, isolation, and the appearance of communication barriers. The corrective potential of fairy-tale therapy, which is based on the process of connection between the actions in the fairy tale and reality, for the development of communication skills in children with speech disorders, is characterized.

Key words: communicative function, communicative abilities, fairy tale therapy, severe speech disorders, didactic fairy tale.

Постановка проблеми. Проблема навчання, виховання та розвитку дітей з порушеннями мовлення знайшла широке відображення у вітчизняному корекційно-педагогічному досвіді. У сучасному суспільстві актуальними стають зростаючі ознаки посилення комунікації в спілкуванні людей. Основною та первісною є комунікативна функція, оскільки одне із головних призначень мовлення бути засобом спілкування. Ефективність мовного спілкування визначається рівнем сформованості комунікативних здібностей. Від рівня комунікативного розвитку залежить успішність соціально-психологічної адаптації дітей у суспільстві та самореалізації своїх можливостей та здібностей.

Актуальність формування комунікативних здібностей у дітей дошкільного віку безсумнівна і пов'язана, передусім, з особливостями соціального оточення, технологізацією життя й певної мовної депривацією (коли живе спілкування з близькими дорослими замінюється переглядом мультиплікаційних фільмів, комп'ютерними іграми). Але особливої гостроти ця проблема набуває для дітей, які мають серйозні проблеми мовного розвитку – для дошкільнят з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Наявні стійкі

лексико-граматичні та фонетико-фонематичні порушення у дошкільнят з ТПМ призводять до того, що спонтанне формування мовленнєвих навичок у них або неможливе, або здійснюється дисгармонійно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування та розвитку мовленнєвої діяльності дітей є достатньо дослідженою у різних галузях наукового пізнання. Зокрема, своєрідність перебігу мовленнєвої діяльності дітей з порушеннями мовлення та формування у них комунікативних навичок досліджувала ціла плеяда вчених: Т. Візель, Г. Волкова, В. Воробйова, Ж. Глозман, Б. Гріншпун, Е. Данілавічюте, Г. Жаренкова, Н. Жукова, В. Засенко, В. Ковшиков, А. Колупаєва, А. Кравченко, С. Конопляста, Р. Лалаєва, З. Ленів, Р. Левіна, А. Маркова, І. Омельченко, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, М. Шеремет.

Дослідженнями генезису спілкування за кордоном займалися: Дж. Боулбі, Р. Спітц, А. Фрейд та багато інших.

Дослідження з казкотерапії та вивчення теоретичних та практичних аспектів роботи з казкою, її впровадження в індивідуальну та групову роботу, широко представлені в роботах українських науковців Ю. Алімова, Д. Арановська-Дубовис, О. Бреусенко-Кузнєцов, О. Вознесенська, М. Забродський, Є. Заїка, О. Мартиненко, Г. Мікляєва, Л. Терлецька, Р. Ткач, Т. Яценко та ін. Авторами здійснена спроба дати визначення казкотерапії, розроблені методичні та вікові підходи до її застосування.

Незважаючи на різницю наукових позицій, думки дослідників збігаються в розумінні того, що комунікативні здібності слід розглядати як сукупність умінь, що визначають бажання суб'єкта вступати в контакт з оточуючими, організувати спілкування (включаючи вміння слухати співрозмовника), емоційно співпереживати, виявляти емпатію, вирішувати конфлікт, розуміти комунікативну доцільність, засновану на знанні і правил, різних комунікативних стратегій.

Мета статті полягає у здійсненні наукового аналізу формування комунікативних навичок у дітей із порушенням мовлення з використанням методу казкотерапії.

Виклад основного матеріалу. Розвиток комунікативних здібностей починається з раннього віку, це індивідуальний процес, що впливає на подальшу соціалізацію та адаптацію в суспільстві. Якщо у дитини в процесі розвитку вони не формуються на належному рівні, це призводить до невпевненості, замкнутості, появи комунікативних бар'єрів. Успішність розвитку комунікативних здібностей у дитини старшого дошкільного віку можна оцінити за такими критеріями:

- вміння вступати у спілкування (вміти і знати, коли і як можна розпочати розмову зі знайомою та незнайомою людиною; зайнятою людиною; людиною, що розмовляє з іншими тощо);
- вміння підтримувати та завершувати спілкування (слухати і чути співрозмовника; виявляти ініціативу у спілкуванні, перепитувати; доводити свою точку зору; висловлювати ставлення до предмету розмови –

порівнювати, викладати свою думку, наводити приклади, оцінювати, погоджуватися чи заперечувати; висловлюватися логічно, зв'язно та ін.);

- вміння говорити виразно у нормальному темпі, користуватися інтонацією діалогу;

- використання форм мовного етикету: звернення, знайомство, вітання, привернення уваги, запрошення, прохання, злагода та відмова, вибачення, скарга, співчуття, несхвалення, привітання, подяка, прощання та ін.;

- вміння ведення полілогу (спілкування у групі з 3-5 осіб, у колективі для планування спільних дій, досягнення результатів та їх обговорення, брати участь у обговоренні певної теми);

- доречне використання міміки, жестів [6].

Мовленнєвий розвиток дитини з порушеннями мовлення протікає уповільнено і своєрідно (бідність та недиференційованість словникового запасу, недостатність дієслівного словника, порушення зв'язного мовлення, зниження потреби у спілкуванні), внаслідок чого комунікативні здібності тривалий час залишаються несформованими. Наявні особливості психомовного розвитку, своєю чергою, обмежують соціальні контакти дитини, утворюючи проблемне коло, з якого дитині не вийти без допомоги фахівців [6].

У сучасній системі освіти дітей з ТПМ велика увага приділяється використанню різноманітних сучасних технологій, що сприяють найефективнішій корекційно-розвиваючій роботі.

Для розвитку комунікативних здібностей особливий потенціал має казкотерапія, в основі якої лежить процес зв'язку між діями в казці та реальності. Сприйняття казки - є специфічна діяльність старшого дошкільника, нею створюється особлива реальність, що дозволяє в доступній формі усвідомити соціальний світ і себе в ньому.

Корекційні можливості казкотерапії по відношенню до дитини з ТПМ пов'язані з тим, що вона, крім виконання інформаційної та розвиваючої функції, є джерелом нових позитивних переживань дитини, породжує нові креативні потреби та способи їх задоволення в тому чи іншому виді мистецтва, сприяє мовному збагаченню дитини [1; 2; 5].

Групова казкотерапія допомагає виявити коло проблем у дітей зі подібними комунікативними проблемами та підібрати оптимально відповідні казки та ігри. На думку психологів, хороші результати при груповій формі роботи досягаються з дітьми, які не володіють елементарними навичками спілкування, замкнутими, пасивними, з дітьми з порушеннями поведінки, з неконтрольованою агресією, з завищеною самооцінкою, з дітьми, які страждають на фобії.

Індивідуальна форма призначена для діагностики та вирішення комунікативних проблем конкретної дитини, що дозволяє створити максимально ефективну програму корекції засобами казкотерапії [1].

У логопедичній практиці використовують такі прийоми казкотерапії, як програвання епізодів казки, обговорення поведінки та мотивів дій персонажа, твір казки, переписування та дописування казок. Дані прийоми дозволяють здійснити процес утворення зв'язків між казковими подіями та поведінкою у реальному житті, процес активізації ресурсів, потенціалу особистості, зняття

емоційної напруги, зміни життєвої позиції та поведінки людини у процесі спілкування з іншими людьми. Дидактичні казки використовуються для знайомства дітей з новими поняттями, часто мають практико-орієнтовану спрямованість, закріплюючи нові знання [4].

Використання казки як метафори викликає у дитини вільні асоціації, які безпосередньо стосуються життя дитини, вони можуть бути обговорені та комунікативно «обіграні». Використання казки як притчі-моралі дає дитині різні варіанти вирішення ситуації. Одночасно обговорення поведінки та мотивів дій персонажів служить приводом для обговорення цінностей поведінки людини, виявляє систему оцінок у категоріях «добре – погано», «можна – не можна». Додатковими прийомами, що використовуються логопедами, можуть бути імаготерапія, психогімнастика, малювання або виготовлення виробів з мотивів казок [6].

Включення казкотерапії в логопедичну роботу передбачає використання цілого арсеналу казок – народні казки, терапевтичні казки та історії, написані казкотерапевтами та психологами.

Крім того, в логопедичній практиці активно використовуються так звані логопедичні казки для вирішення певних мовних завдань. Вирізняють такі групи логопедичних казок:

- фонетичні – казки про звуки («Місто звуків», «Пластилінова мишка», «Ранок», «У гості до гнома», «Що побачив кіт»), на звуконаслідування («Вовк і семеро козенят», «Теремок» тощо);

- артикуляційні – спрямовані на постановку і закріплення звуків у мовленні («Казка про веселого язичка», «Зоопарк», «Загадковий метелик» та ін.);

- лексичні – спрямовані на збагачення та розширення словникового запасу («Суперечливі гноми» (антоніми), «Гноми-близнюки» (омоніми), «Сварливі принцеси ПРЕ і ПРИ», «Казка про Знаки пунктуації», «Казка про розділові знаки», «Друзі посварилися і помирилися», «Казка про однорідні члени речення» тощо);

- граматичні – спрямовані на відпрацювання прийменниково-відмінкових конструкцій, словозміни за родами та числами, словотворення («Жадібна принцеса», «Букет для мами», «Дієслово і його друзі», та ін.);

- казки про літери – спрямовані на закріплення графічних образів букв («Буквомісто», «Буквознайка», «Покажи відповідну літеру» «Подаруй літери дівчинці та хлопчику» тощо).

Цікаві для дітей з ТПМ і пальчикові ігри за мотивами українських народних казок, казок народів світу та авторських казок («Звірі в хатинці», «Вовк і козенята», «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка» та ін.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у процесі логопедичної роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення казкотерапію можна розглядати як багатоаспектний метод корекційного впливу, спрямований не тільки на розвиток комунікативних здібностей дитини, а й на вирішення мовних завдань. Основними відмінними рисами казкотерапії є ефективність та доступність методу. Крім того, використання

казкотерапії дозволяє враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей із ТПМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР. 2012. 32с.
2. Дідковська А. Розвиток комунікативних здібностей дітей дошкільного віку засобами казки. *Вісник Інституту розвитку дитини*. № 7, 2010. С. 45–50.
3. Замелюк М. В. О. Сухомлинський про роль казки у творчому розвитку дитини дошкільного віку / *Актуальні проблеми педагогічної освіти : європейський і національний вимір: Матеріали І Міжнародної науковопрактичної конференції (3–5 червня 2016 р.)*. 2016. 274 с.
4. Куцин Е. К. Казкотерапія в естетичному становленні дитини з вадами мовленнєвого розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 2(2). С. 57-60.
5. Мартиненко І. В. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання. Науково-методичний журнал*. № 4. 2015. С. 45-58.
6. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності у дошкільників [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 210 с.

УДК 378.018.8-051:364-786]:352(045)

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кравченко Оксана,

доктор педагогічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

У статті схарактеризовано діяльність закладу вищої освіти зі створення умов та розробка дієвих технологій для здобуття освіти молоддю з особливими освітніми потребами, з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, задля успішної соціалізації та самореалізації.

Ключові слова: *інклюзивне навчання, заклад вищої освіти, студенти з інвалідністю.*

The article characterizes the activities of the institution of higher education in creating conditions and developing effective technologies for obtaining education for young people with special educational needs, taking into account individual needs, opportunities, abilities and interests, for successful socialization and self-realization.

Key words: *inclusive education, higher education institution, students with disabilities.*